

SZIRMAI IMRE

Stroke: balegyenes a nyelvre

A „stroke” első jelentése az Oxford angol szótár (1) szerint: ütés, csapás (*blow, stroke of a hammer*) vagy irányba ható, gyorsan végbemenő történés vagy erő kifejtés. Jelenthet ezen kívül frapáns akciót (*good stroke of business* – jó üzleti húzás). Orvosi értelemben: *sudden attack of illness in the brain* – hirtelen támadó betegség az agyban. Dorland (2) orvosi szótárában: *a sudden and severe attack, as of apoplexy or paralysis*. Továbbá: *apopleptic stroke*, azaz *an attack (roham) of apoplexy*. A szótár megkülönbözteti a *cold-stroke*-ot (?) és a *heat stroke*-ot, (hőguta, *sun-stroke* = napszúrás). A régi angol nyelvben használatban volt a *paralytic stroke* (hirtelen bénulás az agy vagy a gerincvelő sérülése következtében). Ugyanerre a németben a plasztikusabb *Schlaganfall* vagy a pongyolább *Gehirnschlag* használható.

A magyar orvosi nyelvben számos jó kifejezés található a *stroke*-ra. A régies *agyguta* és a szalonképes *szélütés* vagy *szélhűdés* (Schaffernél: *vascularis agyi katasztrófa*, a Bing-féle könyvben: *ictus, szélhűdés, ictus apoplecticus*, Juhásznál: *vascularis insultus, insultus apoplecticus*. Tariskánál (3): *cerebrovascularis insultus*) azt fejezte ki, hogy képalkotó vizsgálatok hiánya miatt nem tudtuk biztosan, hogy mi okozta a *hűdést* vagy más idegrendszeri tünetet. Eredetét tekintve azonban a köznyelv is határozottan elkülönítette egymástól a kétféle agygutát, az *agylágyulást*, és az *agyvérzést*. Ezért anakronisztikus, hogy mostanában, laikusok és orvosok egyaránt, a lezajlott agyi keringészavarról azt állítják, hogy: „a betegnek agyvérzése volt”. Az *agyérgörcs* kifejezés, amely a köznyelvből kiirthatatlan, tudománytörténeti tévedést örökít át.

A kórképek általános megjelölésére a *cerebrovascularis betegség* és magyarul az *agyi érbetegség* fogalmak használata tökéletes volna. Éppen ezért, mióta az otthonában is pongyola *stroke* nálunk is meghonosodott, értetlenül állok az angol szó minden elsőprő uralma előtt. A *sztrók* (így néz ki magyarra átírva!) egyre inkább az *agyi ischemia* szinonimája lett. Ez derül ki a terápiás kompendiumokból is. Óvatosabb *sztrók* hívők már osztályoznak. A tudományos társaságok végül is belátták, hogy az *ischemiás* (vértelen) és a vérzésem *sztrók* elkülönítendő. Gyanakszom, hogy az utóbbit nem az agyvérzés, hanem a bevérzett agyi infarktus megjelölésére használják (Horányinál: *fehérintarktus és vörösinfarktus*). Az agyi infarktus, mai szókészletünkben az agylágyulás kórbonctani fogalmának szalonképes változata. *Hoztak egy sztrókos beteget!* – mondja a türelmetlenségemet még nem ismerő fiatal kolléga az osztályon. Tehát, *sok baja lehet* – állapítom meg lakonikusan.

Néhány *sztrókkal* kapcsolatos összetétel a nyelvtörés gondolatleplező gyakorlatára utal. A *sztrók*, anyanyelvünkre fordítva,

elveszti misztikus jellegét és képzelt magasztosságát. Ne feledkezünk meg az eredeti jelentésről! Az *attack of apoplexy* természetéhez tartozik, hogy hirtelen alakul ki. Ennek ellenére szaknyelvünkben pompázik az *akut stroke* szóösszetétel. Az akut jelentése a magyar nyelvben: heveny. Ez a jelző a *stroke* előtt modoros szószaporítás; abból származhat, hogy a gutaütést követő akut szakasz értelmében használhatta valaki. Felesleges, mert: 1. a *stroke* nem lehet más, mint hirtelen, hacsak nem gondolja valaki hogy létezik *nem akut stroke*, tehát olyan amelyik lassan alakul ki. Ez utóbbi viszont ellentétben áll a fogalommal, mert a nem akut (nem hirtelen) *stroke* az nem *stroke*. 2. A *heveny agy-guta* magyarul mosolygató lenne, mert a heveny szó a gyulladáshoz kapcsolódó betegségek zajlására és a hasmenésre lefoglaltatott. Az idegen nyelv majmolása minden nem angol nyelvterületen elhatalmasodott. A sokféle agygutát az egész világon, tekintet nélkül az agy keringészavarának eredetére és klinikai tüneteire, a *stroke* megjelöléssel helyettesítik, tanultak és tanulatlanok egyaránt. Van itt még egy bökkenő: hogyan kell nevezni azt a cerebrovascularis betegséget, amelyik nem hirtelen keletkezik? Ugyanis, így alakul ki az agyi keringészavarok közel 20%-a. *Sztrók without stroke*, lenne a komolytalan javaslatom, de senki nem hallaná meg. Az agyi kísér-betegséghez csatlakozó elbutulásban szenvedő betegeket, akik közül a többségnek nem volt gutaütése, a globalizált szaknyelv ugyancsak *sztrókosnak* mondja.

Ebben az összemérésben jelenik meg pl. a *stroke-terápia*, amely alatt ki-ki érthet amit akar. Mivel a szemlélet globális, a *terápia* sem lehet specifikus. A *stroke*-nak nevezett cerebrovascularis kórképek a tünetek, az agyi károsodás természete és a kezelés szempontjai szerint – durva egyszerűsítéssel – legalább négy csoportba sorolhatók: agyi embólia, lakunáris agyi infarktus, az erek ellátási területét károsító agyi infarktus és az agyvérzés. Az agyvérzést (lebeny- és törzsdúci vérzés) nem lehet a többi közé keverni, semmilyen szempontból. A generalizált *stroke* pedig ezt teszi. A *stroke-megelőzés (stroke prevention)* az orvosi tanácsalanság politikai jelszava. Tartalmatlansága már nem tűnik fel senkinek, hiszen fogalomról és nem betegekről van szó. A neurológiából levált specialisták megalkották a *strokeologia* (vulgárisan = *sztrókológia*) fogalmát, amely a nyelvi érzéketlenség valóságos rekordja, egy angol és egy görög szó erőszakos összeolvasztása. Nyelvi szempontból jobb volna a heterogén szócsinálmányt egyneművé tenni, lehetne: *apoplektologia*, de vigyázzunk, magyarul ugyanez „*gutaologia*”, vagy „*szélütologia*” lenne... Mivel a *sztrókológiának* világszerte több újságja van, úgy tűnik, hogy az agyguta kutatása önálló tudomány. A szakkifejezések magyarra fordítása általában leleplező. Így lenne a Magyar

Stroke Társaság neve Magyar Gutaités Társaság vagy Magyar Agyguta Társaság. Az pedig egyenesen sértésszámba menne, ha a divatos *nemzeti* jelzőt tennék az Agyguta Társaság elé.

Szinte észrevétlenül terjedt el az *agyi stroke* kifejezés, amely lefordítva: *agyi agygutaités*. Élvezhetjük a tautológia könnyű báját. Az *oculáris stroke* kifejezésben tettenérhető a rokonszámák heves csatlakozási kísérlete a sikeres nyelvi globalizációhoz. Korábban a retina keringészavarát az ellátó ér múlt vagy végleges emboliás elzáródásával magyaráltuk, következményét ischiemiának mondtuk, a múlt vaktság *amaurosis fugax* volt. Most az összes eredetű látásromlás stroke-ként röppen elő. Várom a szem vénás keringészavarainak és a látóideg gyulladásos elváltozásainak tömeges félreismerését. Javaslom, hogy ezek után az aszpirin miatt kialakult gyomorvérzést nevezzék *gastroalis stroke*-nak, az alsó végtag nagyobb ereinek elzáródását *femorális stroke*-nak, a vese emboliás eredetű infarctusát *renális stroke*-nak, a szívinfarctust *cardialis stroke*-nak, a vérző aranyeret *analís stroke*-nak. Kérem, hozzák tudomásomra, ha ezek közül valamelyiket már látták leírva!

Más vonatkozásban is találhatunk gyöngyszemeket. A *halmozott TIA (transient ischemic attack)* azt jelenti, hogy a betegnek ismétlődnek az átmeneti ischiemiás rohamai. Miért nem *ismétlődő*-nek nevezik, nem tudom. Talán mert nem elég drámai a kifejezés. A halmozódó mögött ugyanis a *kulminál* rejtőzik – máris ijesztőbb ebben a formában. Egy halom TIA – képzeljék el!

Orvosi nyelvünk nálam jobb értő állítja, hogy az idegen

szavak majmolását a tudás hiányossága okozza. Nem én mondom, csak idézem Tiszamarti és Vámosy (3) doktorok könyvéből: „...*a beszélő vagy író éppen a puffogó idegen szavakkal, ezeknek hiú csillogásával s a nyomukban támadó sejtelmes köddel igyekszik leplezni közölnivalójának gyarlóságát*”. Ha csak ennyi volna, nem okozna nagy bajt, hiszen nem cél a hazugság, de tesz mást is: „...*sokszor kárára van a pontosságának, fogalmi árnyalás finomságának, s homályt, félreértést okozhat*.”

A *stroke* politikai jelszóra hasonlít, hiszen tartalmának meghatározása nélkül is képes híveket toborozni. Szinte hallom a védekezést, hogy a világalalom nyelvén ennél sikeresebb szakszavak is keletkeznek, talán még nagyobb elkenéssel, és idézni fognak használatban lévő rossz szókapcsolatokat. Erre csak azt kérdezem: Ki állította, hogy azok a szócsinálók értelmesebbek mináluk? Ugye senki! Akkor törődjünk magunkkal!

Irodalom

1. Hornby AS, Gatenby EV, Wakefield H: The advanced learner's dictionary of current english. London, Oxford University Press, 1969.
2. Dorland's illustrated medical dictionary. W.B. Saunders Company. Philadelphia and London, 1965. p:1452
3. Tariska I (szerk): Öregkori Ideg- és Elmeegógyászati Kórképek. Medicina. Budapest, 1967.
4. Tiszamarti A, Vámosy Z: Orvosi nyelvünk helyes magyarsága. Eggenberger-féle könyvkereskedés, Rényi Károly, Budapest, 1943.